

לב להבין

הבנה ועיון במקרא על סדר פרשת השבוע

לב לדעת – ענין בפרשה

'בְּמַעֲלָם אֲשֶׁר מָעְלוּ בִּי וְאֵף אֲשֶׁר הִלְכוּ עִמִּי בְּקָרִי' – הבגידה שבחפרת הברית

אחד המקומות הבודדים בחז"ל, שמצינו שיש קשר ושייכות בין מה שאנו קורין בציבור - על סדר פרשת השבוע, לבין זמן ועת קריאתה - היא התקנה לקרות קודם חג השבועות בפרשת בחוקתי - שכוללת בתוכה את הברכות והקללות שבסוף ספר ויקרא, כמו שאמרו בגמ' (מגילה לא.) "עזרא תיקן להן לישראל שיהו קורין קללות שבתורת כהנים קודם עצרת... כדי שתכלה השנה וקללותיה". והדבר פשוט וברור לכל בר דעת שאין הכוונה שנצא ידי חובתנו בקריאה בעלמא, אלא עיקר התקנה שנתבונן בה ובטעמיה ובענייניה - כדי שנוכח שבאמת תכל שנה וקללותיה, ונהיה ראויים להיכנס בברית ביום מתן תורה.

וכאשר נבקש לירד לעומקה, נמצא שלשה חטאים עיקריים - אשר אותם מגדירה התורה כסיבת כל העונשים. ראשית - עזיבת התורה והמצוות - 'וְאֵם לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וְלֹא תַעֲשׂוּ אֶת כָּל הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה'. ומעבר לזאת - נתייחדה וקבעה שם לעצמה מצוות השמיטה, אשר את הפרתה הגדירה התורה כמרכז סיבת הקללות - 'אֲזַ תִּשְׁכַּח הָאָרֶץ וְהִרְצָתָ אֶת שְׂבַתְתֶּיהָ'. ומלבד אלו - הסיבה שנתנה התורה לבוא עליהם כל האלות, היא הלכם קרי עם השם, ותלייתם במקרה ובדרך העולם. ודבר זה אינו רק סיבה המסבכת את המשך החזיקם בעבירה, אלא היא גוף העבירה בעצמה - עצם התלייה במקרה העולם, כאמור - 'בְּמַעֲלָם אֲשֶׁר מָעְלוּ בִּי וְאֵף אֲשֶׁר הִלְכוּ עִמִּי בְּקָרִי'. וכאן יש להבין - הילכו שלשתם יחדיו בלתי אם נועדו, ומהי הסיבה העיקרית שמהווה את הפרת הברית וסיבת בואם של העונשים הכתובים בה.

והנה בסופה של פרשה זו מוצאים אנו שעתידיים ישראל לעשות תשובה, בבוא עליהם כל הדברים האלו - 'וְהִתְוֹדוּ אֶת עֲוֹנָם וְאֶת עֹץ אֲבֹתָם'. מצפים היינו שלאחר תשובתם, יתבשרו שישוב ה' לרצותם וישובו למעלתם כבראשונה. אך למרבה הפלא - אנו מוצאים את ההיפך הגמור מזה; לא רק שלא ייגאלו באותה השעה, אלא אדרבא - יוסיף השם להכותם ולהענישם מכה רבה על כל זאת: 'אֵף אֲנִי אֵלֶּךָ עִמָּם בְּקָרִי וְהִבֵּאתִי אֹתָם בְּאָרֶץ אֲיִבִּיהֶם אוֹ אֲזַ יִכְנַע לְכֶכֶם הָעָרֶל וְאֲזַ יִרְצוּ אֶת עֲוֹנָם'. וכאן רבה התמיהה, האמנם ננעלו שערי תשובה בעדם, ואם כן - מהי באמת מטרת כל העונשים הללו אם לא כדי שיחזרו בהם בתשובה.

והנה התורה חותמת פרשה זו - 'אֵלֶּה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים וְהַתּוֹרֹת אֲשֶׁר נָתַן יְיָ בְּיַד מֹשֶׁה וּבִינְיָן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינַי בְּיַד מֹשֶׁה'. מכאן אנו יכולים ללמוד שברית זו מקושרת בעניינה ובמהותה למה שקיבלו עליהם בהר סיני. דברים אלו מחזירים אותנו לראשית פרשת בהר, שם פותחת התורה בעניין מצוות השמיטה - 'וַיִּדְבֹּר יְיָ אֶל מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי לֵאמֹר'. ושם כבר נתקשו רבים בשאלת השאלות - מה עניין שמיטה אצל הר סיני. ואף כי שאלה זו שגורה בפי כול - התשובה אינה כה ברורה מאלהיה.

חז"ל כתבו שבאה ללמדנו - "מה שמיטה נאמרו כללותיה ופרטותיה ודקדוקיה מסיני, אף כולן נאמרו כללותיהן ודקדוקיהן מסיני". דברים אלו לכשעצמן אין בהם די, באשר עדיין מרחפת השאלה - מדוע באמת נבחרה דווקא מצווה זו ללמדנו בכך. רש"י כתב מסברתו לבאר - לפי שלא נשנתה במשנה תורה, ועל כרחך שכל פרטיה נאמרו כבר בסיני, ומכאן תלמד לכל המצוות - גם אלו שהואיל משה לבארן אז, שכולם-כולם נאמרו ונתבארו פרטיהן כבר בהר סיני. אך עדיין ניתן עדיין להמשיך ולשאול, והלא מצינו למצוות רבות מאוד שנכתבו בתורה ולא נשנו בספר דברים, ומדוע נבחרה מצווה זו לייחד את אמירתה בהר סיני דייקא.

ועל כן יצא הרמב"ן בביאור משלו - שכל עצמה של פרשה זו ניתנה לישראל כברית שנכתבה על מתן התורה בהר סיני, וקיבלו עליהם לקיימה - בברכות ואלות. ולמרות שכבר כרת עימם ברית בראשונה בזבחים ובזריקת הדם לאחר שהודיעם חלק המצוות בפרשת 'ואלה המשפטים', הברית ההיא כביכול בטלה - לאחר שחטאו בעגל. ועל כן - בשובו לרצותם כבראשונה, ובעת חזרו להשכיב כבודו בינותם - בעת הקמת המשכן, חזר והתנה עליהם את קבלת התורה והמצוות בדברים המופיעים בפרשה זו, ואשר עליהם נכרתו הברכות והקללות המופיעות לפנינו בפרשת בחוקתי.

ואף לאחר ביאורו אך עדיין צריכים אנו לשוב לאותה השאלה הקדומה - מדוע נבחרה דווקא מצוות השמיטה יחד עם שאר המצוות שבפרשה, שבהם ועליהם נכרתה הברית בין הקב"ה לעמו. עוד יש לשאול, מדוע המתין עד לסיומו של ספר ויקרא - כדי להתנות עימם ברית זו, ומפני מה לא נאמרה מיד עם הקמת המשכן.

והנה המעיין שיבקש למצוא את המאחד לכל הנאמר בפרשה זו, ימצא שכל כולה באה לקבוע את צורת ישיבת הארץ ודרכי החיים בה. ואם כן נבין מדוע דווקא בה ועליה הותנתה הברית בין הקב"ה לישראל, שהרי כל תכלית נתינת התורה היה שיבואו לארץ הקודש - בית השם, לייסד שם ממלכת כהנים וגוי קדוש. ואם כן מתבקש שדרכי ישיבתה לא יהיו כישיבת שאר ארצות, אלא הדבר יהא ניכר על כל תהלוכת חיינו בישובנו בה.

פרשה זו באה בסופו של ספר הקדושה - שבא לקבוע את מציאות ישראל כעם קדוש להשם. ויש בה בכדי לחתום כל עניינו של זה הספר - לקבוע ולחקוק שמציאות היותנו בצל השם, מקיפה וסובבת את כל חלקי החיים. לא רק בעת עבודתנו לפניו, אלא אדרבא - בזמן עמלינו בשדה ובצאתנו לפועל ידינו - הכול צריך להיות מתוך הכרה שלימה במי שהביא עלינו את כל זאת.

הפרשה פותחת במצווה והיסודית שהיא - מצוות השמיטה והיובל, להכיר שהכול להשם הוא, וגם שאר פרטיה ומצוותיה באו להעמיד צורת ודרך חיים - שבנויה על ההכרה במי שלו הארץ ולו אנו לעבדים. ובזה אנו דומים לאריסי המלך היושבים על אדמתו, כמו שמדגישה התורה - 'כִּי לִי הָאָרֶץ', 'כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים'. הפרשה חותמת בנמכר לעכו"ם, שבכל מקום צריך הוא לדעת למי הוא שייך - 'עֲבָדֵי הֵם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם'.

ועל זו הפרשה נכרתה הברית בברכות ובקללות. כאשר ילכו בחוקות השם - יקבלו מזונם משולחן גבוה, ויזכו לשמירה מעולה - כראוי לעבדי המלך עושי דברו. וכיוון שילכו בחוקיו ובדרכיו - יזכו שיתן השם משכנו ביניהם, ויהיה להם לאלוקים. ומאידך - ההפרה של הברית - היא לנתק את מהלך החיים מהקב"ה, כמו שנאמר 'וְאִם בְּחֻקְתִּי תִמָּאֶסוּ וְאִם אֶת מִשְׁפָּטִי תִגְעַל נַפְשְׁכֶם'. תחילה ישכחו למי הם ואשר להם, וזה יביאם להפר את הברית, כמו שמתבטא בנטישת מצוות השמיטה - שכל כולה לא נועדה אלא להכיר למי הם ופועל ידיהם. וגם כאשר הקב"ה יבקש לעוררם, ימשיכו לתלות זאת ביד המקרה, מבלי לראות ולהודות כי מאת השם באת לידם.

ולפי זה יתבאר לנו סדר הדברים - מתחילה ישלח ה' מארה בדברים שיהיה מקום לתלות במנהגו של עולם, אבל ככל שיוסיפו ללכת קרי ולתלות בטבע, כך יוסיף ה' להכותם ח"ו, עד שלא יוכלו לומר כי יד המקרה שלטה בהם, ועל כרחם יכירו בכך שצורם הוא שמכרם והשם הסגירם, וכל חרי האף הגדול הזה בא על הפרתם את בריתו.

ובזה יבואר מדוע לא הועילה תשובתם בכדי שישבו חרון אפו. אחר שכל מטרת העונשים הוא להעירם שיבואו להכיר ביד השם שבדבר, כל עוד תלו הקללות במקרי העולם - עדיין לא התחילו לכפר על מעשיהם כלל. רק בעת שיתוודו את עוונם - רק אז מתחילים הם לרצות את עונשם. כל עוד שילכו קרי, עדיין לא פעלו הקללות מאומה, ורק כאשר שיתוודו

ויכירו במעלם - או-אז תרצה הארץ את שבתותיה והם ירצו את עוונם. עד כה המטרה הייתה רק כדי להעיר את ישראל מתרדמתם, ורק מכאן והלאה מתחיל הריצוי והכפרה.

אם בכל שנה אנו מייחלים שיהיה די בקריאתה זו הפרשה - בכדי שתכלה שנה וקללותיה, השתא דא האלוקים מצא את עוון עבדיו, ונתקיים בנו הכתוב - 'לֹכֵן כֹּה אָמַר יְיָ הַנְּנִי נִתֵּן אֶל הָעָם הַזֶּה מִכְשָׁלִים וְכָשְׁלוּ בָם אָבוֹת וּבָנִים יַחְדָּו שָׁכֵן וָרֵעוֹ וְאֶכְדוּ', ויצא הקצף מאיתו על כל עדת ישראל, כמו שאמרו חז"ל - 'וכשלו איש באחיו - איש בעוון אחיו, שכל ישראל ערבים זה לזה'.

אין איתנו יודע עד מה, אך מפשוטו של מקרא לא נוכל להתעלם. העונש הראשון בפרשת התוכחה הוא 'והפקדתי עליכם בְּהִלָּה אֶת הַשִּׁחָפֹת וְאֶת הַקְּדָחֹת מְכֹלוֹת עֵינַיִם וּמְדִיבַת נֶפֶשׁ'. ראשית הקללות הוא בדרך של 'והפקדתי עליהם', מלשון 'פקיד' שממנה השם. והסיבה לכינוי זה, היא מפני שנגע ומחלה הם דבר שניתן לתלות בדרכו ובטבעו של עולם, ולא יימצא ארץ או אומה שתמלט מהם. ועל כן בתחילה עוד יש מקום לישראל לטעות ולתלות הקללות ביד המקרה.

אבל כפי שנתבאר, ככל שיוסיפו שלא להכיר ביד השם, כך יוסיפו האלות והקללות, עד שיוכרחו להכיר שמאת השם הייתה להם זאת. ובאמת - אחד הקללות האחרונות, שיביאו את בני ישראל להכיר ולהתוודות את עוונם הוא 'וְכָשְׁלוּ אִישׁ בְּאָחָיו כְּמִפְנֵי חָרֵב וְרֹדֶף אֵין'. כאן כבר לא יימצא שום בעל שכל שיוכל לתלות ביד המקרה ובטבעו של עולם, שהרי הכתוב מדבר על מנוסת בהלה ללא חרב או רודף, מבלי שום סיבה נראית לעין.

ומיד לאחר מכן מגדירה התורה את סיבת הפורענות: 'יַעַן וּבִיַּעַן בְּמִשְׁפָּטֵי מָאָסוֹ וְאֶת חֻקֹּתֵי גְעֻלָּה נִפְשָׁם'. רש"י מבאר - 'כל געילה - לשון פליטת דבר הבלוע בדבר אחר'. מכאן אנו למדים שהפרת הברית באה על ידי המאסה בטובת ובמעלת התורה והמצוות, ובניתוק חוקי השם מהיותם חקוקים על לוח ליבם ונפשם.

ומכלל לאו אתה שומע הן, כיצד הצורה הראויה לקיום המצוות - שייטבעו ויחקקו בנפשינו עד שיהיו חלק בלתי נפרד מתהלכות חיינו. ומציאות הנהגת השם עלינו לא תהיה כדברים שכלב וכמס שפתיים, אלא כמציאות הפשוטה והברורה של סדר מהלך החיים, היפך האמור בתוכחה 'וְהִלַּכְתֶּם עִמִּי קָרִי'.

והנה גילוי כבוד ה' על ישראל, היה בכמה מדרגות. בתחילה - בעת יציאתם ממצרים ובימי המדבר, נגלתה עליהם הנהגת יד השם במלוא תפארתה. וגם בהמשך - בימי ארץ ישראל - התברכו בכל מעשיהם והיו סגולה לכל העמים. אבל לאחר מכן החל השלב האחרון בגילוי מלכות ה', מתוך החשכת והעלמת הנהגתו, מה שייראה כמסירת העולם להנהגת המקרה, ועל דא נאמר: 'אִישׁ בְּעַר לֹא יָדַע וְכָסִיל לֹא יָבִין אֶת זֹאת'.

אבל דווקא מתוך כך עתיד לבוא הגילוי השלם. עד כה, הגאולה הייתה על ידי נס ופלא שחולל הקב"ה להושיע את עמו ולהראות את גדלו וידו החזקה. אך הגאולה העתידה תהיה מתוך העולם עצמו, עד שלא יזדקקו לאות ולמופת, אלא אדרבא - יתגלה ויתברר מה עמקו מחשבות השם - באופן שאיש לא ידע, וכל המאורעות שהיו נדמים כהיפך הטוב, כולם היו לטובתם של ישראל ושימשו עוד חוליה וחלק מבניין הגאולה השלימה.

וגם לעת הזו, עוד קודם שנבין את משמעות המקרים, סמוכים ומאמינים אנו בכך שא-ל אמונה הוא ואין עוול, צדיק וישר הוא, אשר כל פועלו אמת. ודבר זה הוא מפלאי תמים דעים - גדול העצה ורב העלילה, כיצד בידו להביא הגאולה בדרכים נסתרות שכאלו. ועוד עתיד הקב"ה לנחם בעצמו, כביכול, את כל אותם שבורי לב, עד שיענו הכול ויאמרו - 'אֲוִדָּה יְיָ כִּי אֲנִפֹּתָ בִּי, יֵשֶׁב אִפְּהָ וְתִנְחַמְנִי'.

והיה ביום ההוא, תימלא הארץ דעה את השם, ויכירו הכול בחמלתו ובאהבתו לבניו. והשגחתו עליהם, שעתה היא נסתרת ונעלמת בנבכי המקרים - תזהיר ותתגלה לעין כול. ועם-נאמניו, אותם שלא שיקרו בבריתו גם בהיותם נתונים למשיסה - ישובו לגדולת מעלתם כמקדם, כאשר הבטיחנו בתורתו - 'וְנִתַּתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכְכֶם וְלֹא תִגְעַל נִפְשִׁי אֶתְכֶם; וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם וְהִיִּיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי לְעָם'.